

עידית בר: "לא אגזים אם אומר שיש לקריקטורה השפעה מאגית. היא חזקה ואפילו מניעה לפעולה בוויזואליות שלה ובמסר הנוקב שהיא מעבירה, מצליחה לגעת בנימי נפשו של הערבי ולטלטל אותו לעיתים"

צילום: אורח רמת

"מעצבת תודעה". בר

המזרחנית והמרצה עידית בר, מנהלת הבלוג הוותיק "הקריקטורה השבועית של עידית", מסבירה שרוב מאירי הקריקטורות בעולם הערבי בנושאי פוליטיקה הם גברים: "יש במדינות ערב נשים קריקטוריסטיות, אך רובן עוסקות בנושאים חברתיים ותרבותיים ופחות בנושאים פוליטיים. לקריקטורה בעולם הערבי יש המון כוח. היא חזקה ומעצבת תודעה של דעת הקהל, ואפילו מניעה לפעולה. לא אגזים אם אומר שיש לה השפעה מאגית. הקריקטורה, בוויזואליות שלה ובמסר הנוקב שהיא מעבירה, מצליחה לגעת בנימי נפשו של הערבי ולטלטל אותו לעיתים. לא לחינם אני נוהגת לפתוח את הרצאותי בביטוי: תמונה שווה אלף מילים, אבל קריקטורה שווה אלף תמונות".

מה מיוחד כל כך בקריקטורה בעולם הערבי? "הייחודיות באה לידי ביטוי בשני היבטים: הבמה הנרחבת שניתנת לסוגה הזאת ועוצמת המסרים שלה. בעיתונים הערביים יש מקום נכבד לקריקטורות. יש עיתונים שמעסיקים קריקטוריסטים מהשורה הראשונה, מהחדים והמוכשרים שיש. המכחול שבידי הקריקטוריסטים הערבים הוא מעין כלי נשק.

"הקריקטוריסט מפנה את חיצו הביקורת שלו לעיני תים כלפי פנים, הוא רואה בעצמו שופר של הציבור העשוק, ומקונן על המצב החברתי והכלכלי, ולעיתים מופנים החיצים כלפי היריבים השנואים מבחוק. היה זה הנשיא טרומן שנשאל פעם ממה הוא פוחד. 'אני פוחד משני דברים – מהמוות ומציירי הקריקטורות', היתה תשובתו".

בר מתארת כיצד נשיא סוריה, בשאר אסד, ניסה לטפל בשניים מן הקריקטוריסטים הסורים בימים הראשונים של "האביב הערבי" ושל ההתקוממות נגדו. הקריקטוריסט עלי פריזאת העז לבקר את המשטר הסורי הרצחני כלפי בני עמו, ובאוגוסט 2011 שילם את המי חיר. רעולי פנים התנפלו עליו בעת חזרתו ממערכת העיתון באישון לילה, הפליאו בו מכות נמרצות ושברו את אצבעותיו, כדי שלא יוכל לצייר עוד.

קריקטורה חזקה במיוחד מראה את אצבעותיו השבורות והחבושות של פריזאת ובה התחבושות נושרות מידיו, וכל אצבע אוחות במכחול במפגן נחישות לה- משיך בעוז ולצייר קריקטורות. גורלו של קריקטוריסט סורי אחר, אכרם רסלאן, היה מר יותר. בשנת 2012 הוא נעצר על ידי מנגנוני הביטחון הסוריים בעקבות קריקטורות שתקפו את בשאר אסד. במקרה של רסלאן, המענים לא הסתפקו בשבירת אצבעותיו. הם עינו אותו במשך שנה תמימה עד שנפח את נשמתו.

טרובדור עם מכחול ביד

לבר יש הסבר מעניין למקור הכוח של הקריקטור: "בהיסטוריה הערבית של טרום תקופת האסלאם היתה תופעה של 'קרבות משוררים'. הטרובדור של כל שבט חיבר שירי לעג על השבט היריב, וככה הם נלחמו ביניהם באמצעות מילים כמתאבן לפני הקרב בנשק. המשורר שחיבר את השירים הלגלגניים ביותר והצליח לגבור על יריבו העלה את המורל של בני שבטו, והם בדרך כלל גם ניצחו בקרב.

"בימינו אלה הכוח הזה עבר אל הדימויים הוויזואליים, אל הקריקטורות. בעזרת הקריקטורות אפשר להשפיל את היריב ולהציגו כמובס. הקריקטורות יכולות להציג תבוסה צבאית כניצחון, כפי שעושים הקריקטוריסטים הערבים בעקבות המבצעים מול חמאס, וכפי שעשו הקריקטוריסטים המצרים בעקבות מלחמת יום הכיפורים".

עם זאת, לקריקטורות יש כוח השפעה רב גם בעיניינים חברתיים ומגדריים – הן יכולות להוביל לשינוי חברתי. לקריקטורות היה חלק גדול בהגחכת האיסור לנשות סעודיה לנהוג ברכב. קריקטורות רבות עיטרו את העיתונים ולעגו לחוק האוסר על נשים לנהוג, עד שנאלץ מלך סעודיה סלמאן בן עבד אל-עזיז לבטל את האיסור היחיד במינו. ●